

ทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่มีต่อโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่ ของเกษตรกรอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

Attitude of Oil Palm Farmers under a Large Agricultural Plot Scheme of Farmers in Bang SaphanNoi District, Prachuap Khiri Khan Province

ฉอ๋อน จุ้ยแจ่ง*
Cha-on Juyjaeng*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี 76000
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchaburi Rajabhat University, Phetchaburi 76000

*To whom correspondence should be addressed. e-mail: cha-on1@hotmail.com

Received: 13 June 2019, **Revised:** 8 July 2019 **Accepted:** 6 August 2019

บทคัดย่อ

การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่มีต่อโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่ของเกษตรกรในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 เป็นระยะเวลาเวลา 1 ปี 4 เดือนกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่ เข้าร่วมโครงการฯ ในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งหมดจำนวน 57 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่ ด้านหลักการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 ส่วนด้านช่องทางการจำหน่าย อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.15 โดยการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่นั้น สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรจังหวัด เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนา ระบบในการบริหารจัดการโครงการให้มีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: ทัศนคติปาล์มน้ำมัน โครงการระบบส่งเสริมเกษตรกรแปลงใหญ่ เกษตรกร

Abstract

The study were to the attitude of oil palm farmers under a LAPS of farmers in Bang SaphanNoi District, Prachuap Khiri Khan Province. January 2017 to April 2018 for a period of 1 year and 4 months. The population used in the research were 57 oil palm growers participating in the project in Bang Saphan Noi District, Prachuap Khiri Khan Province. The tool used for collecting data was an interview form. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The results of the research showed that the farmers' attitude toward the

LAPS in the aspect of operational principle was at a high level with the average score at 3.54, and that the attitude toward the LAPS in the aspect of plot managers' operation was at a high level with an average score at 3.46, whereas the attitude toward the aspect of distribution was at a moderate level with average score at 3.15. The study of the attitude of oil palm growers about the large agricultural plot scheme can be used as basic information for relevant government agencies such as the district agricultural office, provincial agricultural office, etc., and as a guideline for improving and developing systems for more efficient project management.

Keywords: oil palm, large agricultural plot scheme, attitude, farmers

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2558 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายในการจัดทำโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ โดยให้เกษตรกรรายย่อยมีการรวมกลุ่มและรวมพื้นที่การผลิตเป็นแปลงขนาดใหญ่ ทั้งด้านพืช ประมง และปศุสัตว์ เพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูล แหล่งทุน ทรัพยากร และการตลาดได้ สามารถจัดการผลผลิตให้มีประสิทธิภาพ และได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของตลาด โดยมีผู้จัดการพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการ ตั้งแต่การวางแผน การผลิต ตลอดห่วงโซ่อุปทาน (supply chain) มีเป้าหมายหลัก คือ 1) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยมีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการการผลิตและการตลาดร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับฟาร์มขนาดใหญ่ และ 2) พัฒนาระบบการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้นักส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้จัดการพื้นที่ โดยการบูรณาการของทุกภาคส่วนในพื้นที่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ศักยภาพของพื้นที่ และตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกร การจัดทำเกษตรแปลงใหญ่ในระดับประเทศ มี 9 ประเภทสินค้า 32 ชนิด จำนวน 600 แปลง พื้นที่ 1,538,398 ไร่ [1] ส่วนปาล์มน้ำมัน ซึ่งอยู่ในกลุ่มไม้ยืนต้น ในปี พ.ศ. 2559 เกษตรแปลงใหญ่ปาล์มน้ำมันในระดับประเทศ มีเป้าหมาย จำนวน 6 แปลง ซึ่งมีผลการดำเนินงานคือ สามารถลดต้นทุนได้ ร้อยละ 14.9 เพิ่มผลผลิตได้ ร้อยละ 18.7 เป้าหมายปี พ.ศ. 2560 ต้องลดต้นทุน ร้อยละ 20 เพิ่มผลผลิตได้ ร้อยละ 20 [2]

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ที่มีพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันจำนวนมาก มีสภาพดินที่เหมาะสมและเป็นพืชเศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่ง เนื่องจากเป็นพืชพลังงานที่เป็นทางเลือกใหม่ของเกษตรกร และสภาพพื้นที่ในหลายอำเภอมีความเหมาะสมในการปลูกปาล์มน้ำมัน โดยอำเภอบางสะพานน้อย มีพื้นที่ปลูกมากที่สุด [3] ประมาณ 50,492 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 42.94 ของพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันทั้งหมดของจังหวัด [4] การปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีการขยายพื้นที่ปลูก โดยมีผลผลิตเฉลี่ย 2.13 ตันต่อไร่ ซึ่งต่ำกว่าผลผลิตเฉลี่ยของประเทศ สภาพการผลิตในปัจจุบันเกษตรกรเป็นผู้รับราคา ทั้งราคาปัจจัยการผลิต และราคาผลผลิตที่ได้ หนทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้ของเกษตรกร คือ การผลิตให้เกิดประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจ [5] นอกจากนี้ในปัจจุบันภาวะภัยแล้งส่งผลกระทบต่อความสะดวกสบายของดินปาล์ม น้ำมันทำให้การออกทะลายลดลง มีผลกระทบต่อผลผลิตปาล์มน้ำมันที่ลดลงอีกด้วย [6] เนื้อที่ให้ผลผลิต และผลผลิตปาล์มน้ำมันในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปี พ.ศ. 2553-2559 โดยปี พ.ศ. 2553-2555 มีเนื้อที่ให้ผลผลิต และผลผลิตของปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากนั้น ปี พ.ศ. 2555-2556 มีเนื้อที่ให้ผลผลิต และผลผลิตของปาล์มน้ำมันลดลง และปี พ.ศ. 2556-2559 มีเนื้อที่ให้ผลผลิตของปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้น ส่วนผลผลิตปาล์มน้ำมันมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย

อย่างไรก็ดี เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย ดังจะเห็นได้จากข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ปี พ.ศ. 2556 พบว่า มีจำนวนเกษตรกร ผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน 2,737 ราย เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีขนาดพื้นที่ปลูกน้อยกว่า 20 ไร่ จำนวน 1,830 ราย คิดเป็นร้อยละ 66.86 ของเกษตรกร

ผู้ปลูกปาล์มน้ำมันทั้งหมดในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และคิดเป็นร้อยละ 0.17 ของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันรายย่อยทั่วประเทศ และเมื่อปี พ.ศ. 2558 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีนโยบายเกี่ยวกับการจัดทำโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ โดยให้เกษตรกรรายย่อยมีการรวมกลุ่มและรวมพื้นที่ การผลิตเป็นแปลงขนาดใหญ่ ซึ่งปาล์มน้ำมันเป็นพืชหนึ่งที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ส่งเสริมให้เกษตรกรเข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ (แปลงใหญ่ปาล์มน้ำมัน) เพื่อช่วยให้เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันลดต้นทุนการผลิต เพิ่มผลผลิตของปาล์มน้ำมัน และมีอำนาจต่อรองเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านการจัดหาปัจจัยการผลิต และการจำหน่ายผลผลิต ซึ่งมีเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันในอำเภอบางสะพานน้อยเข้าร่วมในโครงการฯ จำนวน 57 ราย พื้นที่ปลูก 1,158 ไร่ มีการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมในโครงการฯ จากบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่อำเภอบางสะพานน้อย มีการปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่ที่มีความสนใจ มีความตั้งใจ มีความพร้อมที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการฯ และมีที่ดินปลูกปาล์มน้ำมันเป็นของตนเอง เริ่มดำเนินโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2559[7]

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ กรณีศึกษาเกษตรกรในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุงและพัฒนากลุ่มปาล์มแปลงใหญ่ให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน กับสำนักงานเกษตรอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ [7] ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2561 เป็นระยะเวลาเวลา 1 ปี 4 เดือนจำนวน 2,577 ราย จากทั้งหมด 5 ตำบล คือ ตำบลทรายทอง ตำบลบางสะพาน ตำบลปากแพรก ตำบลช้างแรกร และตำบลไชยราช ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันอำเภอบางสะพานน้อย ปี พ.ศ. 2559 [7]

ตำบล	จำนวน (ราย)
ทรายทอง	848
บางสะพาน	418
ปากแพรก	356
ช้างแรกร	586
ไชยราช	369
รวม	2,577

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมในโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ (แปลงใหญ่ปาล์มน้ำมัน) ในอำเภอบางสะพานน้อย ในปี พ.ศ. 2559 ที่ลงทะเบียนสมาชิกโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ จำนวนทั้งหมด 57 ราย คือ ตำบลทรายทอง 41 ราย ตำบลบางสะพาน 5 ราย ตำบลปากแพรก 3 ราย ตำบลช้างแรกร 3 ราย และตำบลไชยราช 5 ราย ดังตารางที่ 2 [7]

ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน จำแนกตามตำบล [7]

ตำบล	เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ (ราย)
ทรายทอง	41
บางสะพาน	5
ปากแพรก	3
ช้างแรกร	3
ไชยราช	5
รวม	57

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) ใช้สำหรับการสอบถามกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วม โดยใช้แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะคำถามเป็นแบบเปิด และข้อคำถามปลายปิดให้เลือกตอบ ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุน – ผลตอบแทนการผลิตปาล์มน้ำมันของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะคำถามปลายเปิด ส่วนที่ 3 ทศนคติเกี่ยวกับการเข้าร่วม โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน โดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ลักษณะข้อคำถามให้เลือก 5 ระดับ แบบ Likert Scale คือ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก เห็นด้วยปานกลาง เห็นด้วยน้อย และเห็นด้วยน้อยที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ 1) การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) โดยเครื่องมือที่สร้างขึ้นมีเนื้อหาสาระ ซึ่งสามารถวัดได้ครบถ้วนทั้งด้านสาระ และวัดได้ถูกต้องตามลำดับขั้นตอน หรือกระบวนการ ตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นสุดท้าย โดยการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ ทำได้โดยการนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหา สาระดังกล่าว จำนวน 3 ท่าน การพิจารณาเนื้อหาสาระของประเด็นคำถามที่สร้างขึ้น ว่ามีความถูกต้อง และครบถ้วนหรือไม่ สำหรับการวัดความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา และด้านโครงสร้าง ให้พิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องระหว่าง คำถาม และวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence index: IOC) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคือ หากเนื้อหาสาระ ของข้อคำถาม วัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของข้อคำถาม ให้ 1 คะแนน หากไม่แน่ใจว่าเนื้อหาสาระของข้อคำถาม ให้ 0 คะแนน หากเนื้อหาสาระของข้อคำถามไม่สามารถวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของประเด็นคำถามให้ -1 คะแนน[8] จากการนำคะแนนของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องจากการคำนวณ $IOC = 0.84$ ซึ่งมีความเที่ยงตรงสามารถนำไปเก็บข้อมูลได้ 2) ความเชื่อมั่น (Reliability) การวัดความเชื่อมั่นของ เครื่องมือ ซึ่งใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ในการศึกษาใช้การวัดโดยวิธีการของครอนบาค ภายใต้เงื่อนไขว่าค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ขึ้นอยู่กับค่าเฉลี่ยของค่าสัมประสิทธิ์ความสัมพันธ์ระหว่างรายการ หรือภายใต้เงื่อนไขที่มีการสมมติว่าทุกรายการมีความเชื่อมั่นเท่ากัน และใช้ทดสอบกับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่จะทำ การศึกษา จำนวน 30 ราย ถ้าค่า α สูงกว่า 0.70 ขึ้นไป เป็นเครื่องมือที่มีความเชื่อมั่นค่อนข้างสูง ถ้าค่า α อยู่ระหว่าง 0.50-0.65 มีความเชื่อมั่นปานกลาง หากค่า α ต่ำกว่า 0.50 ต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาสาระของประเด็นคำถามที่ทดสอบ ต่อไป [9]จากผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (reliability coefficients) เท่ากับ 0.899 แสดงว่าแบบสอบถามที่ใช้มีความเชื่อมั่นสูง สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างได้

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน

จากการสอบถามเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ (Large Agricultural Plot Scheme: LAPS) จำนวน 57 ราย มีรายงานผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงภาพรวมทางสังคมของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมัน ในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ดังแสดงในตารางที่ 3 โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เพศเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ เป็นเพศชาย จำนวน 29 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.9 และเพศหญิง จำนวน 28 ราย คิดเป็นร้อยละ 49.1 ซึ่งมีจำนวนที่ใกล้เคียงกันมาก และเป็นลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบันที่เกษตรกรต้องช่วยกันในการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพ อีกทั้งงานในสวนปาล์มน้ำมันเป็นงานที่มีตลอดทั้งปี หากไม่ช่วยกันในการทำงานก็ทำได้ไม่ทันต่อฤดูกาลผลิต และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานเป็นจำนวนมากอีกด้วย

2. อายุเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ส่วนใหญ่มีอายุ มากกว่า 60 ปี จำนวน 25 ราย คิดเป็นร้อยละ 43.9 รองลงมาคือ มีอายุระหว่าง 51-60 ปี 41-50 ปี และน้อยกว่า 41 ปี จำนวน 237 และ 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 40.412.3 และ 3.6 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในวัยสูงอายุ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของแหล่งพาณิชยกรรม และการศึกษา รวมถึงการขยายตัวของเศรษฐกิจนอกภาคการเกษตร และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่ทำให้บุตรหลานของเกษตรกรมีการศึกษาที่สูงขึ้นและย้ายไปทำงานต่างถิ่นที่เป็นงานนอกภาคการเกษตร เพราะความหลากหลายทางเศรษฐกิจและอัตราค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าภาคการเกษตร

3. ระดับการศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 25 ราย คิดเป็นร้อยละ 43.9 รองลงมาคือ การศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญญา/ปวส. มัธยมศึกษาตอนต้น และปริญญาตรี จำนวน 109 5 4 และ 4 ราย คิดเป็นร้อยละ 17.5 15.8 8.8 7.0 และ 7.0 ตามลำดับเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และในการทำสวนปาล์มน้ำมัน ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากนัก แค่เพียงอ่านออก เขียนได้ก็เพียงพอแล้วส่วนใหญ่เป็นผู้สูงวัยไม่นิยมศึกษาสูง อีกทั้งบางครัวเรือนไม่มีเงินเพียงพอที่จะศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ทำให้เป็นข้อจำกัดที่จะยอมรับและเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ

4. จำนวนครั้งที่เข้ารับการอบรมที่เกี่ยวกับปาล์มน้ำมัน เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ เข้ารับการอบรม มากกว่าและ/หรือเท่ากับ 6 ครั้งต่อปี จำนวน 27 ราย คิดเป็นร้อยละ 47.3 รองลงมาคือ เข้ารับการอบรม 11-15 ครั้งต่อปี และไม่เคยเข้ารับการอบรม จำนวน 19 และ 11 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.3 และ 19.3 ตามลำดับ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเข้ารับการอบรมทางวิชาการ เพราะคิดว่าเป็นการเสียเวลาในการทำมาหาเลี้ยงครอบครัว และคิดว่าอบรมไปก็ไม่มีความประโยชน์กับการทำอาชีพของตนเอง แต่หากเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นจะให้ความสำคัญกับการอบรม เพื่อต้องการความรู้เพิ่มเติม และนำข้อมูลมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสวนปาล์มน้ำมันของตนให้มีประสิทธิภาพที่สูง และมีผลผลิตเพิ่มมากขึ้น

5. จำนวนครั้งที่ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ส่วนใหญ่ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มากกว่า 6 ครั้งต่อปี จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 38.6 รองลงมาคือ 1-5 ครั้งต่อปี และไม่เคยติดต่อ จำนวน 20 และ 15 ราย คิดเป็นร้อยละ 35.1 และ 26.3 ตามลำดับ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เนื่องจากคิดว่าการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรหรือหน่วยงานภาครัฐนั้นเป็นเรื่องที่ยุ่ยยาก และเสียเวลามาก ทำให้ขาดรายได้ แต่หากเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมากขึ้นเพื่อหาข้อมูล และความรู้เพิ่มเติมจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ลักษณะทั่วไปของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมและไม่เข้าร่วม โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่

ลักษณะทั่วไป	เข้าร่วม LAPS	
	ความถี่	%
เพศ		
ชาย	29	50.9
หญิง	28	49.1
อายุ (ปี)		
<41 ปี	2	3.6
41 – 50 ปี	7	12.3
51 – 60 ปี	23	40.4
>60 ปี	25	43.9
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษาปีที่ 4	25	43.9
ประถมศึกษาปีที่ 6	10	17.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	4	7.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย	9	15.8
อนุปริญญา/ปวส.	5	8.8
ปริญญาตรี	4	7.0
จำนวนครั้งที่เข้ารับการอบรม ที่เกี่ยวกับปาล์มน้ำมัน (ครั้งต่อปี)		
ไม่เคยอบรม	11	19.3
1-5 ครั้ง	19	33.3
>6 ครั้ง	27	47.3
จำนวนครั้งที่ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร (ครั้งต่อปี)		
ไม่เคยติดต่อ	15	26.3
1-5 ครั้ง	20	35.1
>6 ครั้ง	22	38.6

ทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่

ทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ภูมิศึกษาเกษตรกรในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักการดำเนินงาน ด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง และด้านช่องทางการจำหน่าย โดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า เกษตรกร

มีทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.38 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติในระดับมาก 2 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักการดำเนินงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 และด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 ส่วนด้านช่องทางการจำหน่าย อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.15 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับที่
1. ด้านหลักการดำเนินงาน	3.54	.43	มาก	1
2. ด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง	3.46	.43	มาก	2
3. ด้านช่องทางการจำหน่าย	3.15	.65	ปานกลาง	3
รวม	3.38	.40	ปานกลาง	

เกษตรกรมีระดับทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านหลักการดำเนินงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับมาก 9 ข้อ ได้แก่ สามารถเพิ่มผลผลิตปาล์มน้ำมันได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ภาครัฐมีการให้บริการเกษตรกร ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัดงบประมาณ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 มีการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 มีการกำหนดมาตรฐานการผลิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีของภาครัฐทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.67 เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ โดยมีต้นทุนที่ต่ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44 และมีกิจกรรมเสริมรายได้และเชื่อมโยงการตลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 ตามลำดับ เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ ได้แก่ มีผู้จัดการแปลงที่มีความสามารถ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 เกษตรกรมีอำนาจต่อรองด้านการจัดหาปัจจัยการผลิตเพิ่มมากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.32 และเกษตรกรมีอำนาจต่อรองด้านการจำหน่ายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 ตามลำดับ ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับ โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านหลักการดำเนินงาน

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับที่
1. สามารถเพิ่มผลผลิตปาล์มน้ำมันได้	3.74	.61	มาก	1
2. ภาครัฐมีการให้บริการเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัดงบประมาณ	3.70	.68	มาก	2
3. มีการชี้คหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน	3.68	.71	มาก	3
4. มีการกำหนดมาตรฐานการผลิต	3.68	.75	มาก	4
5. มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีของภาครัฐทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3.67	.60	มาก	5
6. ภาครัฐสามารถทำงานในเชิงบูรณาการร่วมกับเกษตรกรและผู้ประกอบการภาคเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ	3.63	.48	มาก	6
7. เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพโดยมีต้นทุนที่ต่ำ	3.56	.90	มาก	7
8. มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่	3.44	.70	มาก	8
9. มีกิจกรรมเสริมรายได้และเชื่อมโยงการตลาด	3.42	.70	มาก	9
10. มีผู้จัดการแปลงที่มีความสามารถ	3.39	.55	ปานกลาง	10
11. เกษตรกรมีอำนาจต่อรองด้านการจัดหาปัจจัยการผลิตเพิ่มมากขึ้น	3.32	.80	ปานกลาง	11
12. เกษตรกรมีอำนาจต่อรองด้านการจำหน่ายผลผลิตเพิ่มมากขึ้น	3.19	.66	ปานกลาง	12
รวม	3.54	.43	มาก	

เกษตรกรมีระดับทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.46 เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับมาก 5 ข้อ ได้แก่ มีการกำกับดูแลติดตามการดำเนินงานของเกษตรกรในแปลงเพื่อให้มีการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.56 มีการวางแผนการพัฒนาเกษตรกรเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการแปลงได้ในอนาคต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51 มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนที่วางไว้มีการวางแผนการจัดหาปัจจัยการผลิต และมีการวางแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.49 ตามลำดับ เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ ได้แก่ มีการวางแผนการตลาดร่วมกับเกษตรกร/สหกรณ์/ผู้ประกอบการ (ชนิด/ปริมาณ/คุณภาพสินค้า)-ตลาดเป็นต้นว่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.39 และมีการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.32 ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลง

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับที่
1. มีการกำกับดูแลติดตามการดำเนินงานของเกษตรกรในแปลง เพื่อให้มีการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้	3.56	.78	มาก	1
2. มีการวางแผนการพัฒนาเกษตรกรเพื่อให้ทำหน้าที่เป็น ผู้จัดการแปลงได้ในอนาคต	3.51	.57	มาก	2
3. มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถ ดำเนินงานได้ตามแผนที่วางไว้	3.49	.57	มาก	3
4. มีการวางแผนการจัดหาปัจจัยการผลิต	3.49	.57	มาก	4
5. มีการวางแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี	3.49	.63	มาก	5
6. มีการวางแผนการตลาดร่วมกับเกษตรกร/สหกรณ์/ผู้ประกอบการ (ชนิด/ปริมาณ/คุณภาพสินค้า) –ตลาดเป็นต้นนำ	3.39	.64	ปานกลาง	6
7. มีการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด	3.32	.60	ปานกลาง	7
รวม	3.46	.43	มาก	

เกษตรกรมีระดับทัศนคติเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านช่องทางการจำหน่าย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.15 เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับมาก 1 ข้อ ได้แก่ มีตลาดเกษตรกร/ตลาดท้องถิ่น/สหกรณ์การเกษตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.44 เกษตรกรมีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลาง 5 ข้อ ได้แก่ มีการร่วมมือกับผู้ประกอบการภาคเอกชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.37 มีการคืนกำไรให้แก่เกษตรกรโดยให้ราคาเพิ่มภายหลัง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33 มีการกำหนดราคารับซื้อล่วงหน้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.98 มีการกำหนดราคาขั้นต่ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.95 และมีการส่งออก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.82 ตามลำดับ ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ด้านช่องทางการจำหน่าย

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับที่
1. มีตลาดเกษตรกร/ตลาดท้องถิ่น/สหกรณ์การเกษตร	3.44	.73	มาก	1
2. มีการร่วมมือกับผู้ประกอบการภาคเอกชน	3.37	.89	ปานกลาง	2
3. มีการคืนกำไรให้แก่เกษตรกรโดยให้ราคาเพิ่มภายหลัง	3.33	.78	ปานกลาง	3
4. มีการกำหนดราคารับซื้อล่วงหน้า	2.98	.95	ปานกลาง	4
5. มีการกำหนดราคาขั้นต่ำ	2.95	.81	ปานกลาง	5
6. มีการส่งออก	2.82	.98	ปานกลาง	6
รวม	3.15	.65	ปานกลาง	

สรุปและอภิปรายผล

ทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันเกี่ยวกับโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ ของเกษตรกรในอำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ 3 ด้าน มีดังนี้ ด้านหลักการดำเนินงาน เกษตรกรเห็นว่าโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่สามารถเพิ่มผลผลิตปาล์มน้ำมันได้ ภาครัฐมีการให้บริการเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัดงบประมาณ มีการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน มีการกำหนดมาตรฐานการผลิต มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีของภาครัฐทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ โดยมีต้นทุนที่ต่ำ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับพื้นที่ และมีกิจกรรมเสริมรายได้และเชื่อมโยงการตลาด ซึ่งมีศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และด้านการดำเนินงานของผู้จัดการแปลงนั้น ได้แก่ มีการกำกับดูแลติดตามการดำเนินงานของเกษตรกรในแปลงเพื่อให้มีการปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดไว้มีผู้จัดการแปลงซึ่งเป็นประธานกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ วางแผนการพัฒนาเกษตรกรเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการแปลงได้ในอนาคตมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้ตามแผนที่วางไว้มีการวางแผนการจัดหาปัจจัยการผลิต และมีการวางแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี ส่วนด้านช่องทางการจำหน่ายนั้น อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการกำหนดราคารับซื้อล่วงหน้า การกำหนดราคาขั้นต่ำ และการส่งออกผลผลิตปาล์มน้ำมันนั้นในพื้นที่นี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่โครงการเกษตรแปลงใหญ่กำหนดได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความต้องการการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ของเกษตรกรในจังหวัดสกลนคร พบว่า เกษตรกรยังต้องการให้มีการส่งเสริมมากที่สุด 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต เน้นการแปรรูปสินค้า ด้านการตลาดเน้นช่องทางในการจำหน่ายและการจัดการราคา ด้านความรู้ในกระบวนการเข้าสู่การทำแปลงใหญ่ เน้นผลลัพธ์ที่ได้รับหลังจากเข้าร่วมโครงการ ส่วนในด้านสนับสนุน เน้นการได้รับความช่วยเหลือจากผู้จัดการแปลง [10] ส่วนในด้านหน่วยงานภาครัฐเช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรจังหวัด นั้นสามารถนำทัศนคติของเกษตรกรที่ได้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการโครงการให้มีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากการวิจัยเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ นำมีอำนาจการต่อรองด้านการจัดหาปัจจัยการผลิตและด้านการจัดจำหน่ายผลผลิตที่มากขึ้นกว่านี้
2. ด้านช่องทางการจำหน่าย ควรให้มีการกำหนดราคารับซื้อล่วงหน้าที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่เข้าร่วมโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาประสิทธิภาพการลดต้นทุนการผลิตปาล์มน้ำมันของโครงการระบบส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่
2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันที่มีต่อโครงการส่งเสริมเกษตรแปลงใหญ่ระหว่างเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกับเกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิก

เอกสารอ้างอิง

- [1] กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. เกษตรฯ ปรับระบบส่งเสริมเกษตรกรรายย่อย ด้านพืชรวมแปลงเข้าสู่ระบบแปลงใหญ่ [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์; 2558[เข้าถึงเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2560]. เข้าถึงได้จาก:https://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=19505.

- [2] สมชาย ชาญณรงค์กุล. ผลการทำเกษตรแปลงใหญ่ ปี 2559. สัมภาษณ์. ประชาชาติธุรกิจ; 2560.
- [3] สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ข้อมูลการปลูกปาล์มน้ำมันของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานจังหวัดประจวบคีรีขันธ์; 2556.
- [4] สำนักงานเกษตรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ข้อมูลเกษตรกรผู้ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเกษตรจังหวัดประจวบคีรีขันธ์; 2557.
- [5] ปุรวิษณุ พิทยาภินันท์. การวิเคราะห์ประสิทธิภาพเชิงเศรษฐกิจของการผลิตปาล์มน้ำมันในอำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต].สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์; 2556.
- [6] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. ปาล์มน้ำมัน: เนื้อที่ให้ผลผลิตและผลผลิตต่อไร่ปี 2557-2559. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สารสนเทศการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร; 2559.
- [7] สำนักงานเกษตรอำเภอบางสะพานน้อย. โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ (แปลงใหญ่ปาล์มน้ำมัน). ประจวบคีรีขันธ์: สำนักงานเกษตรอำเภอบางสะพานน้อย; 2559.
- [8] Rovinelli, RJ., and Hambleton, RK. On the use of content specialists in the assessment of criterion-referenced test item validity. *Dutch Journal of Educational Research*, 2, 49-60; 1977.
- [9] เอมอร อังสุรัตน์. การวิจัยเชิงบูรณาการในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; 2556.
- [10] จิรวุฒิ มงคล เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และบำเพ็ญ เขียวหวาน. ความต้องการการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ของเกษตรกรในจังหวัดสกลนคร [วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต]. นครบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; 2559.